

APRENDRE A UTILITZAR UNA LLENGUA

JOSEP M. COTS

Estudi General de Lleida - Universitat de Barcelona

1. Introducció

Tot aquell qui hagi pogut gaudir (o sofrir!) l'aprenentatge d'una llengua estrangera s'haurà adonat tard o d'hora que el simple domini del codi lingüístic, la gramàtica, és insuficient a l'hora d'*actuar* en situacions específiques, pròpies del context sociocultural de la llengua en qüestió. Quan aquest fet es fa més aparent és en el moment de participar en les interaccions verbals, les quals formen una part essencial de la vida quotidiana d'una societat. Ja l'any 1932 el lingüista antropòleg E. Sapir remarcava l'estreta relació entre interacció verbal i trets socioculturals. Ho feia amb aquestes paraules:

"The true locus of culture is in the interactions of specific individuals and, on the subjective side, in the world of meanings which each one of these individuals may unconsciously abstract for himself from his participation in these interactions"
(1932:151)

Com diu John Gumperz (1984), per poder participar en una conversa de la mateixa manera que ho fan els parlants nadius, a més de la gramàtica, cal dominar també tota una sèrie de convencions sociolingüístiques que afecten tots els nivells de la producció i interpretació de la producció verbal. Des de la lògica que guia l'organització i associació dels continguts fins a la selecció de determinades opcions gramaticals i lèxiques, passant per contorns prosòdics i estructures de discurs, tot allò que diem i la manera com ho fem depèn en gran mesura d'un model sociocultural específic.

Malgrat la importància dels fenòmens sociolingüístics en l'ús de la llengua, molts dels mètodes i tècniques per a l'ensenyament de llengües estrangeres continuen ignorant-los. La incorporació de la teoria dels actes de parla (Austin 1962; Searle 1969) no ha suposat cap pas endavant significatiu en aquest sentit. Hem aconseguit que l'alumne sigui capaç d'associar ràpidament l'estructura sintàctica amb la seva funció, però el que no hem aconseguit encara és que s'adoni que aquella expressió que li hem presentat en una situació concreta no sempre es pot traslladar a qualsevol altra situació on aparegui la mateixa funció. L'exemple més clar en aquest sentit és el

dels diferents graus de cortesia. Així, les expressions *Could you possibly lend me your typewriter?* i *Hey, I need your typewriter*, malgrat que acompleixen la mateixa funció (i.e. demanar la màquina d'escriure) no són intercanviables en qualsevol situació, ja que la primera indica un grau de cortesia més elevat que la segona.

L'antropòleg B. Malinowski (1923) fou un dels primers en adonar-se de la importància dels factors contextuals que afecten l'actuació verbal. Ell mateix proposa els conceptes de CONTEXT OF SITUATION i CONTEXT OF CULTURE. En el primer s'inclouen factors presents en la situació específica. Amb el segon es vol referir a tots els altres factors que malgrat no tenir una *traducció física* en la situació concreta formen part de la ideologia o concepció de la realitat d'aquell grup social. Les idees de Malinowski foren més tard elaborades per J. Firth (1957). Finalment, D. Hymes (1972) proposà una categorització del que ell anomena SPEECH EVENT (situació comunicativa completa, amb un principi i un final) en vuit components: forma i contingut del text (=interacció, en el cas de la conversa), escenari, participants, fins de la comunicació, to (no entès en el sentit musical, sinó més aviat en el sentit de modalitat), mitjà de comunicació o canal, gènere (e.g. sermó, conversa entre amics, discurs, etc.), i normes d'interacció. Aquests són doncs els factors que, d'alguna manera, prescriuen la *appropriateness* d'una determinada funció pragmàtica i les seves realitzacions diferents segons la situació concreta.

L'exercici que em proposo a continuació consistirà en una anàlisi de tres fragments de conversa extrets d'un llibre de text per a l'ensenyament de l'anglès dels molts que es troben a la venda (Hartely & Viney 1979: unitats 25, 19 i 50). He triat el nivell 2 (=pre-intermediate) per emfasitzar el fet que fins i tot en nivells de competència gramatical relativament baixos, que requereixen un ús de la llengua molt simplificat, és possible aplicar raonaments sociolingüístics.

En el meu comentari em cenyiré a tres aspectes bàsics que Gumperz, Jupp i Roberts (1979, citat a Robinson 1985:55-59) proposen per identificar i explicar els motius pels quals la comunicació verbal (preferentment oral) entre persones pertanyents a diferents grups ètnics pot fallar:

1. Una concepció diferent de la situació i de les actuacions i intencions que s'hi donen.
2. Una manera diferent d'estructurar la informació al llarg de la conversa.
3. Una manera diferent de parlar, és a dir, ús de diferents convencions lingüístiques (e.g. to de veu, corba entonacional, estructura sintàctica, partícules lèxiques).

2. *Concepció de la situació, actuacions i intencions*

La situació que Gumperz *et al.* (1979) presenten per exemplificar aquest aspecte fou obtinguda en un programa de recerca subvencionat pel govern de la Gran Bretanya, a fi de descobrir l'origen d'alguns estereotips negatius creats per la manera d'expressar-se en anglès d'un important grup ètnic com és l'indi. Malgrat que la

situació no responia a una circumstància real (fou una simulació/role-play) els participants en la conversa van manifestar posteriorment que les seves reaccions havien estat naturals i que haurien reaccionat de la mateixa manera en una situació real. La conversa tenia lloc entre Mr Aziz, immigrant d'origen indi que va arribar a la Gran Bretanya al 1959, i que acabava de perdre la seva feina, i un treballador social, d'origen europeu. El motiu de l'entrevista era el de poder resoldre els problemes econòmics que Mr Aziz i la seva família estaven passant, ja que el subsidi d'atur no li havia estat concedit. El primer problema fou l'ocasionat per la diferent perspectiva des de la qual l'un i l'altre participant entren en la conversa: mentre el treballador social busca la informació concreta a partir de la qual podrà saber si els passos de Mr Aziz són els correctes, burocràticament parlant, Mr. Aziz es limita a exposar-li les necessitats de la seva família i els seus sentiments de tristesa i decepció amb les autoritats laborals britàniques.

El segon problema és l'ocasionat per la distinció entre subsidi d'atur (*unemployment benefits*) i fons de benestar social (*social welfare*). El treballador social creu que Mr Aziz desconeix la diferència existent entre els dos (la qual cosa ja reflecteix un estereotip negatiu) i intenta simplificar la seva expressió utilitzant una expressió general com és seguretat social (*social security*). Mr Aziz coneixedor de l'acusació que comunament es fa als immigrants sobre el fet que es limiten a gaudir dels serveis socials en lloc de buscar feina, dirigeix tot l'èmfasi a remarcar el dret que té a cobrar el subsidi d'atur ja que ha estat cotitzant durant molts anys.

El resultat és que Mr Aziz se'n va frustrar i humiliat, i el treballador social, per la seva banda, creu que Mr Aziz confon certes coses i que possiblement no ha ni tan sols sol·licitat el subsidi d'atur.

El fragment conversacional inclòs per exemplificar les diferents concepcions d'una situació té lloc en un aeroport, entre una hostessa de terra (B) i un usuari de la companyia (A).

- A: Can I check in here for the British Airways flight to New York?
 B: Yes, sir. May I see your ticket and your passport?
 A: Here you are.
 B: That's fine. Can you put your suitcase on the scales, please?
 A: Of course. How much does it weigh?
 B: 23 kilos. I'm sorry, but you'll have to pay an excess baggage charge.
 A: Oh! It's only three kilos overweight.
 B: Yes, sir ... that's 6 pounds ... Thank you. Would you like to go through the departure lounge?

El tipus d'expressions que utilitza l'hostessa de terra indiquen clarament que la seva concepció de la situació és la d'estar al servei d'altres persones, les quals es mereixen un respecte per la seva independència. Fixem-nos en la inexistència total i absoluta de frases imperatives malgrat la funció directiva (fer que una altra persona faci una cosa) de moltes d'elles. Fins i tot quan es tracta de comunicar-li la infracció d'una de les regulacions, li ho diu precedit d'una disculpa (*I'm sorry*).

Sense cap interès per fer xovinisme anglo-saxó, podríem pensar en les nostres experiències personals d'una situació semblant aquí al nostre país. Crec que molts de nosaltres quedaríem bocabadats si el senyor/senyora de la guixeta de la

companyia ferroviària, de transport per carretera, i fins i tot de transport aeri s'adrecessin a nosaltres de la manera que ho fa l'hostessa de l'exemple. L'explicació no l'hem de buscar dient que 'els anglesos són més educats/civilitzats que els catalans', sinó més aviat en uns models d'interacció diferents.

3. Estructuració de la informació

Entorn d'aquest aspecte Robinson (1985) posa l'exemple d'una sèrie de malentesos que es produeixen entre parlants nordamericans i japonesos expressant-se en una de les dues llengües. Mentre el nordamericà valora la franquesa, el japonès valora més el manteniment de l'harmonia, esquivant la confrontació. Una mostra simbòlica d'aquesta actitud és la resposta a una pregunta com *Que no has fet els deures?*. Mentre que un anglès o català han de contestar amb un *no* si no han fet els deures, la resposta prescrita pel japonès en la mateixa situació és *sí*, significat *sí,estic d'acord amb tu, no he fet els deures*.

Un altre possible exemple és la característica que es dona en molts parlants d'anglès d'origen asiàtic. És molt usual trobar en cada torn de parla la repetició d'alguna part del que l'altre participant acaba de dir, encara que no sigui rellevant. Aquest tret, vist des d'una perspectiva europea, pot semblar un signe de repetició i inconsistència.

El fragment seleccionat pertany a un grup de quatre. La lliçó mostra quatre estadis diferents en el desenvolupament d'un sopar entre amics: arribada, menjant, sobretaula, comiat. El fragment que incloem és el que es refereix al comiat.

Rob: Here are your coats.

Ken: Thanks... it's been a marvellous evening. It was very kind of you to invite us.

Rob: Don't mention it... it was nice to see you again.

Ken: Well, we enjoyed ourselves very much.

Rob: I'm glad... you must come again.

Ken: Goodnight... and thanks again.

Rob: Goodnight... and drive carefully. It's a very wet night.

La part que ens interessa d'aquest fragment és l'intercanvi de *floretes* entre el Ken i el Rob. El que cal remarcar és el fet que aquest tipus d'informació expressant agraïment i avaluació positiva de la vetllada sigui gairebé prescriptiva en un context sociocultural determinat, i que la seva aparició sempre es produeixi al final de la situació comunicativa.

4. Maneres de parlar

Amb maneres de parlar ens referim a l'ús d'una sèrie de convencions lingüístiques que serveixen al parlant bàsicament per a dues coses: (1) aconseguir els seus propòsits de la manera més efectiva possible, i (2) transmetre les seves actituds. Aquestes convencions lingüístiques inclouen aspectes com el contorn prosòdic, el to de veu, l'ús de partícules lèxiques i estructures sintàctiques específiques, expressions indirectes, distribució dels torns de parla, etc.

Un exemple podria ser el fet (citat a Robinson 1985) que mentre la llengua anglesa utilitza tres nivells de to per a la parla normal i un quart per mostrar enuig o excitació, la llengua castellana n'utilitza dos en situació normal, amb un tercer per mostrar enuig o excitació. Això pot fer que en una conversa interètnica el parlant de castellà interpreti el parlant d'anglès com si estigués enfadat, quan aquest no és el cas.

Un segon exemple podria ser el d'indicar que el parlant ha finalitzat o no ha finalitzat el seu torn de paraula. Aquest exemple és mencionat per Gumperz *et al.* (1979) com a font de malentesos entre parlants d'anglès pertanyents a dos grups ètnics diferents. El resultat és la constant interrupció mútua.

El fragment que ens ocupa en aquest cas es refereix a la conversa entre un automobilista (E) i un vianant (F):

E: Excuse me!

F: Yes?

E: I'm lost! Is this the way to Brighton?

F: No, I'm afraid it isn't. You're going the wrong way. This is the Portsmouth Road.

E: Oh, dear. Can you tell me the way to Brighton?

F: Yes, turn around and go back to the roundabout. Take the third exit... that's the A272.

E: The A272?

F: That's right. You'll see signposts to Brighton from there.

A través d'aquesta curta i simple conversa podem ja veure en primer lloc quina és la convenció lingüística utilitzada per atreure l'atenció d'un desconegut, i quina és la resposta apropiada (pensem en el nostre 'escolta/i' o 'perdona/i'). *Oh dear* és utilitzat, també convencionalment, utilitzat per transmetre un estat d'ànim concret. De la mateixa manera, *I'm afraid it isn't* acompanyant la partícula negativa *No* i *That's right* substituïnt a *Yes*, contribueixen a reforçar l'empatia entre l'emissor i el receptor.

5. *Final*

La meua intenció amb aquest article ha estat mostrar la rellevància dels factors sociolingüístics en l'ús d'una llengua i, consegüentment, en el seu aprenentatge. Els tres aspectes tractats (i. concepció de la situació, actuació i intencions; ii. estructuració de la informació; iii. maneres de parlar) suposen només un primer pas per a l'explicació de l'ús des d'una perspectiva sociocultural. És responsabilitat dels programes per a l'aprenentatge de llengües estrangeres i, en última instància del professor/a que l'alumne arribi a adonar-se de fenòmens com els esmentats anteriorment. Els ingredients necessaris perquè això s'acompleixi són els següents: (i) que l'alumne estigui exposat a l'ús real de la llengua; (ii) que es permeti i s'afavoreixi el contrast entre els usos de la llengua nadiua de l'alumne i els de la llengua que està aprenent; que els fragments de llengua amb què es treballa estiguin específicament contextualitzats.

Em fa l'efecte que aquells que ens dediquem a facilitar l'aprenentatge d'una llengua ens oblidem massa sovint dels factors socioculturals que en determinen l'ús. Sembla que una època en què les relacions interculturals són cada vegada més freqüents i en què l'humanisme com a filosofia vol renéixer no ens hauria de permetre aquest *luxè*, si el que es vol és un món sense prejudicis i desigualtats.

Josep M. Cots

Dpt. de Filologia - Secció de Filologia Anglesa
 Estudi General de Lleida - Universitat de Barcelona
 Apartat de Correus 471
 E-25080 Lleida

BIBLIOGRAFIA

- AUSTIN, J.L. (1962): *How To Do Things With Words*, Oxford:Clarendon Press.
- FIRTH, J.R. (1957): *Papers in Linguistics*, Oxford:Oxford University Press.
- GUMPERZ, J.; JUPP, I.; ROBERTS, C. (1979): *Crosstalk: A Study of Cross-Cultural Communication*, Anglaterra:National Centre for Industrial Language Training.
- HARTLEY, B.; VINEY, P. (1979): *Streamline English. Connections*, Oxford:Oxford University Press.
- HYMES, D. (1972): *Models of the interaction of language and the social life*, a: J.J. GUMPERZ; HYMES, D., eds., *Directions in Sociolinguistics*, New York:Holt, Rinehart and Winston.

- MALINOWSKI, B. (1923): *The problem of meaning in primitive cultures*, suplement a: C.K. OGDEN; RICHARDS, I.A., *The Meaning of Meaning*, London:Kegan Paul, pp. 296-336.
- ROBINSON, G.L.N. (1985): *Crosscultural Understanding*, New York:Pergamon Press.
- SAPIR, E. (1932): *Cultural anthropology and psychiatry*, a: D. MENDELBAUM, ed. (1940), *Culture, Language and Personality*, Berkeley:University of California Press.
- SEARLE, J.R. (1969): *Speech Acts*, Cambridge:Cambridge University Press.

RESUM

Amb aquest article l'autor es proposa mostrar la possibilitat d'introduir raonaments sociolingüístics fins i tot en nivells inicials d'aprenentatge d'una segona llengua. A partir de tres fragments conversacionals d'un conegut llibre de text per a l'ensenyament de l'anglès com a llengua estrangera es presenten i exemplifiquen tres aspectes que cal tenir en compte: (i) diferent concepció de la situació i actuacions i intencions dintre de la mateixa, (ii) diferent estructuració de la informació i (iii) diferent ús de convencions lingüístiques.

SUMMARY

Learning how to use a language

With this paper the author sets out to show that it is possible to introduce sociolinguistic explanations even at the initial stages of the learning of a second language. By taking three conversational extracts from a well-known textbook for the teaching of English as a foreign language, the paper presents and exemplifies three aspects that should be taken into account: (i) different cultural assumptions about the situation and about the appropriate behaviours and intentions within it, (ii) different ways of structuring information, and (iii) different use of linguistic conventions.